

د څو ژبو کورنیو ماشومان
معلوماتي لارښود لیک (رساله)

PASHTO

سریزه

دا معلوماتي لارښود لیک (رساله) د هغو لسو پوښتنو په هکله ده، چې مېنډې او پلرونه یې ډېرې وخت د ماشومانو د څو ژبني پرمختګ په هکله کوي. سربیره پر دې، دا لارښود لیک (رسالې) د ورکتونونو، ښوونځیو او روغتیايي مرکزونو د کارکوونکو لپاره هم دی او د ماشومانو د څو ژبني پرمختګ په هکله له مېنډو او پلرونو سره د خبرو اترو د پیل د ټکي په توګه هم کارول کېدا شي.

د دې معلوماتي لارښود لیک (رساله) بنسټ سویډني رساله، دوه ژبې یا څو ژبې کورنیو ته ګڼ شمېر مشورې (*Två språk eller flera – Råd till flerspråkiga familjer*) ده، چې په رینکه بی (Rinkeby) کې د ژبو د څېړني د انستیتوت له خوا چمتو شوی ده او یوه اصلاح شوی نسخه ده. په دې معلوماتي کتابګوتي (رساله) باندې کار شوی او په ناروېژي ښوونځیو او ورکتونونو کې د څو ژبو ماشومانو د حالت لپاره برابر شوی دی.

څو ژبیتوب (ګڼ ژبیتوب)

په نړۍ کې ډیرې (اکثریت) ټولني په ګڼو ژبو خبرې کوي. په ډیرو ژبو لاس برې (تسلط) هم په انفرادي توګه او هم د ټولني لپاره یوه ارزښتناکه وړتیا ده. ژبه له هويت، ټولنيز کولو او کلتور سره نږدې تړاو لري او له همدې کبله د ځوانانو او لویانو د ژوند یوه مهمه جوړوي.

دوه ژبیتوب د ګڼ شمېر مثبتو شیانو سبب ګرځي او ډیرې (اکثریت) هغه کورنۍ، چې په دوه یا زیاتو ژبو خبرې کوي، تصور نشي کولای چې پرته له دې ژبو ژوند وکړي. که چیرې ټولنه، وړکتون او ښوونځي د ګڼ ژبیتوب په اړه مثبت نظر ولري، د ماشومانو څو ژبني پرمختګ پیاوړی کېږي.

د ګڼو ژبو کورنۍ مختلفې دي

کورنۍ په بېلابېلو ډولونو د دوه یا ګڼو ژبو لرونکي کېدای شي.

- که د مور او پلار څخه یو یا دواړه له ناروېژي پرته بله مورني ژبه ولري.
- که مور او پلار مختلفې مورنۍ ژبې ولري او ماشوم له پېل څخه په کور کې یوه یا څو ژبې اوري.
- که مور، پلار یا دواړه په داسې یو هېواد کې لوی شوي وي، چې په کور او ښوونځي کې په بېلابېلو ژبو خبرې کېږي.

په زیات شمېر کورنیو کې د مور او پلار تر څنګ د کورنۍ نور غړي او خپلوان هم وي، چې د ماشومانو په ورځني ژوند کې فعاله ونډه لري او ماشومان په دې توګه څو ژبو ته لاس رسې پېدا کوي.

۱. آیا ماشومان کولای شي په ورته وخت کې څو ژبې زده کړي؟

ماشومان کولای شي چې په ورته وخت کې څو ژبې زده کړي. د نړۍ په ډیرو برخو کې عامه ده چې ماشومان له ډیر کوچنیو څخه څو ژبې زده کوي. د دې لپاره چې ماشوم په مناسبه توګه څو ژبې زده کړي، اړینه ده چې د ماشوم کورنۍ، وړکتون او بنوونځی په فعاله توګه په دې برخه کې مرسته وکړي. دا اړینه ده چې د ماشوم په چاپیریال کې لویان د ماشوم د څو ژبیتوب د پراختیا ملاتړ وکړي او ژبني ودې ته یې وهڅوي.

که چېرې د لږکیو (اقلیتونو) د ژبو ویونکي کورنۍ خپله مورنۍ ژبه وساتي، نو دوی کولای شي په نورو هېوادونو کې له خپلو خپلوانو او دوستانو سره اړیکې وساتي. که چېرې د داسې کورنیو ماشومان د خپلو مېندو او پلرونو په ژبه تسلط ولري، نو د خپل مور او پلار په کلتوري میراث کې د برخې اخیستلو امکانات یې ډیر وي. دا د ماشوم هويت او تراو (منسوب والی) پیاوړی کوي.

۲. که مور او پلار په کور کې په مورنۍ ژبه خبرې کوي، آیا ماشوم به ناروېژي ژبه زده کړي؟

که چيرې د ماشومانو مورنۍ ژبې ښه وده کړي وي، نو د يوې دويمې ژبې د زده کولو لپاره ښه شرايط لري. مورنۍ او دويمه ژبه يو بل پياوړې کوي. که ماشوم په مورنۍ ژبه يوه کلمه زده کړي وي، لکه 'gaajaysan' په سوماليایي، نو د معادل زده کول يې په ناروېژي کې، ورې 'sulten' آسانېږي. ټول مېنډې او پلرونه هيله لري چې ماشومان يې په ښوونځي کې بريالي اوسي، نو ځکه غواړي چې ماشومان يې ناروېژي وخته زده کړي. د دې مانا دا نه ده، چې کله چې مېنډې او پلرونه له ماشوم سره خبرې کوي، نو خپله ژبه دې پرېږدي. مېنډې او پلرونه کولای شي ماشومانو ته داسې ځايونو ته په لاس رسي کې مرسته وکړي، چې هلته له ناروېژي ژبې سره مخامخ شي. دا کار په عامه توگه په ورکټون، نږدې چاپېريال او يا د مېنډو او پلرونو له ملگرو او دوستانو سره کېږي.

۳. که چيرې د مور او پلار مورنۍ ژبې بېلې وي، مور او پلار بايد له ماشوم سره په کومې ژبه خبرې وکړي؟

په هغو کورنيو کې چې مور او پلار په بېلابېلو (مختلفو) ژبو خبرې کوي، سپارښتنه کېږي چې مور او پلار هر يو په خپله مورنۍ ژبه له ماشوم سره خبرې وکړي. کله چې ټوله کورنۍ يوځای وي، کولای شي له مورنۍ ژبو څخه يوه، ناروېژي يا بله شريکه ژبه، غوره کړي چې دوی ته طبيعي وي. تر ټولو مهمه دا ده، چې مېنډې او پلرونه له ماشومانو سره په هغې ژبه خبرې وکړي، چې دوی پرې تر ټولو ښه تسلط ولري. همدارنگه په هغو کورنيو کې هم، چې مور يا پلار په کې په ناروېژي ژبه خبرې کوي او د مور يا پلار مورنۍ ژبه يې بله وي، د ماشوم لپاره ښه ده چې مور او پلار هر يو ورسره په "خپله" ژبه خبرې وکړي. په داسې کورنيو کې ډيرې وخت (اکثره وخت) ناروېژي ژبه حاکمه ژبه وي. که مور او پلار غواړي چې ماشوم يې په ډيرو ژبو خبرې وکړي، مهمه ده چې د ماشوم ملاتړ وشي، تر څو دواړه ژبو ته پرمختگ ورکړي.

۴. څه کيږي که ماشوم ژبي گډې کړي؟

دا عادي خبره ده چې هغه ماشوم چې په څو ژبو خبرې کوي، په يوه جمله کې د بېلابېلو ژبو کلمې له يو بل سره گډوي. د دې لامل دا دي، چې دوی لا تر اوسه نه دي زده کړي چې مختلفې ژبې له يو بل څخه جلا کړي. همدارنگه کيدای شي چې ماشوم د اړتيا پر مهال له بلې ژبې څخه کلمې «په پور واخلي». په دې توگه ماشوم د خپلې ژبې د توليزې وړتيا څخه گټه پورته کوي.

دا عامه ده چې دوه ژبې ماشومان د نورو دوه ژبو ماشومانو سره د خبرو پر مهال کله په يوه او کله په بله ژبه خبرې کوي. دوی له دې امکاناتو څخه گټه پورته کوي تر څو چې يوه باريکي يا احساس څرگند کړي او يا هم د هغو کسانو تر منځ يووالی رامنځ ته کړي، چې په يوه ژبه خبرې کوي. د زيات شمېر يو ژبو لپاره ستونزمنه وي، چې د ژبې په بدلولو رابدلولو پوه شي او يا دا کار ومني. څېړنې ښيي، د دې لپاره، چې ژبې په ښه توگه وپلورل شي، د ژبې په هکله زيات پوهاوي ته اړتيا ده او دا کار په دوه ژبنيو خبرو اترو کې طبيعي ده او کار ورکوي.

له دې کبله چې مونږ مختلفې ژبې په مختلفو حالتونو کې کاروو، نو دا معمول دي چې څوژبې ماشومان په مختلفو ساحو او حالتونو کې يوازې په يوه ژبه ښه تسلط لري. د بېلگې په توگه، ماشوم کولای شي هغه څه

چې په وړکتون کې تیر شوي وي په ناروېژي ژبه په اسانۍ سره بیان کړي، خو کله چې په کورنۍ پورې د اړوندو شیانو په هکله خبرې کوي، د مورنۍ ژبې کارولو ته لومړیتوب (ترجیح) ورکوي. کله چې ماشوم له مشرانو خپلوانو سره خبرې کوي، مورنۍ ژبه کاروي، خو کله چې له ملگرو او خوښو او ورونو سره خبرې کوي، کله یوه او کله بله ژبه کاروي.

۵. که ماشوم په کور کې یوازې په ناروېژي ژبه ځواب ورکوي، څه باید وشي؟

دا غیر عادي نه ده، چې دوه ژبې ماشومان په ځینو وختونو کې ناروېژي ژبې ته لومړیتوب (ترجیح) ورکوي، که څه هم مېنډې او پلرونه هڅه کوي چې له دوی سره په مورنۍ ژبه خبرې وکړي. که چېرې مېنډې او پلرونه په مورنۍ ژبه او ماشوم په ناروېژي ژبه خبرې کوي، مور او پلار کولای شي کوبښن وکړي چې له ماشوم سره مرسته وکړي، تر څو هغه په خپله مورنۍ ژبه سمې کلمې او اصطلاحګانې وکاروي. پرته له دې چې دا په پام کې ونیول شي، چې کومه ژبه کارول کېږي، تر ټولو مهمه له ماشوم سره اړیکه او خبرې اترې کول دي. د دې پر ځای چې دې ته پاملرنه وشي، چې ماشوم د یو څه د ویلو لپاره کومه ژبه غوره کوي، مهمه دا ده، چې د ماشومانو خبرو ته غور ونيول شي چې څه وايي. دلته باید له صبر څخه کار واخستل شي. په داسې یو چاپیریال کې د مورنۍ ژبې زده کول وخت ته اړتیا لري، چې هلته د مورنۍ ژبې په پرتله د ناروېژي ژبې اغیزه زیاته وي.

د دې لپاره چې ماشوم څو ژبې شي، مهمه ده چې مور او پلار ورسره په مورنۍ ژبه خبرې وکړي. دا ګټوره ده چې د ماشوم په چاپیریال کې له خپلې کورنۍ پرته نور داسې ماشومان او لویان هم شتون ولري، چې له ماشوم سره ګډه مورنۍ ژبه ولري. که څه هم ماشومان په فعاله توګه د مور او پلار په ژبه خبرې نه کوي، ډیرې وخت د دې په پرتله چې څه وايي، په ډیرو خبرو پوهېږي. دا د دې بنسټ جوړوي، چې ماشومان په راتلونکي کې مورنۍ ژبه په فعاله توګه وکاروي.

۶. د ماشوم د مورنۍ ژبې د پرمختګ د ملاتړ لپاره څه کېدای شي؟

ترکي ژبې ماشومان په ترکیه کې او ناروېژي ماشومان په ناروې کې خپلې مورنۍ ژبې په بېلابېلو حالتونو او د بېلابېلو خلکو سره د اړیکو له لارې زده کوي، لکه په کورنۍ کې، له خپلوانو او دوستانو سره، په وړکتون کې، په ښوونځي کې، په مغازه کې، په کوڅو او په بس کې. ماشومان ټوله ورځ د مورنۍ ژبې د اورېدلو او کارولو امکانات لري. په ناروې کې د لږکیو (اقلیتونو) ګڼ شمېر ماشومان د مورنۍ ژبې د زده

کولو لپاره محدود امکانات لري. په لومړي قدم کې ډيري (اکثریت) ماشومان خپله مورنۍ ژبه په کور کې اورې او کاروي. دا کار له مېندو او پلرونو څخه غواړي، چې له ورکتون او بنوونځي سره په ګډه ماشوم د مورنۍ ژبې د زده کړې پرمختګ ته وهڅوي. د ماشوم په چاپېريال کې لويان بايد د دې امکانات برابر کړي، چې ماشوم په کورنۍ کې او له کورنۍ څخه د باندې د امکان تر حده په خپله مورنۍ ژبه خبرې وکړي.

په زيات شمېر بنارواليو کې داسې ورکتونونه شتون لري، چې د ټولو پر مخ پرانيستي وي او مېندې او پلرونه په کې له خپلو ماشومانو سره يو ځای وي. په يادو ورکتونونو کې مېندې او پلرونه کولای شي له نورو مېندو او پلرونو سره ليدنه وکړي او خپل ماشومان له نورو ماشومانو سره يوځای د لوبو او فعاليتونو په حال کې وګوري. په ځينو بنارواليو کې په کتابتونونو کې په مختلفو ژبو د کيسو ويلو/اورېدلو لپاره وختونه ټاکل شوي وي. همداشان ورکتونونه د ماشومانو او ځوانانو لپاره په ګڼ شمېر ژبو عادي او غريز کتابونه هم لري، چې دوی يې امانت اخيستلای شي. په دې اړه د خپلې استوګنې په بناروالي کې مالومات وکړئ، چې کوم امکانات په کې شتون لري. سربيره پر دې، مېندې او پلرونه، ورکتونونه او بنوونځي په اوسلو کې د دايچمن کتابتون (Deichmanske bibliotek) د ګنو ژبو له کتابتون څخه ګټه پورته کولای شي. په ياد کتابتون کې د لويانو او ماشومانو لپاره په بېلابېلو ژبو کتابونه شتون لري. ستاسو سيمه ييز کتابتون د سره له ياد کتابتون څخه د کتابونو په ترلاسه کولو کې مرسته کولای شي. په انټرنټ پاڼه کې په بېلابېلو ژبو عادي او غريز کتابونه او همدارنګه نظمونه، قوانين، سندري او کيسې شتون لري.

۷. د ماشوم د ناروېژي ژبې د پرمختګ د ملاتړ لپاره څه مرستې کېدای شي؟

ورکتون ته تلل د څو ژبو ماشومانو لپاره د ناروېژي ژبې د پرمختګ يوه بنسټيزه لاره ده. د دې تر څنګ د ورکتون، روغتيايي مرکز، بنوونځي او مېندو او پلرونو تر منځ ښه همکاري اړينه ده. د ناروېژي ژبې په پرمختګ کې ورکتون او بنوونځي يو لوی مسؤليت لري، خو د مور او پلار رول هم په کې مهم دی. مېندې او پلرونه کولای شي له ماشومانو سره په هغه کار کې مرسته وکړي، چې په ورکتون او بنوونځي کې د ژبې د زده کړې په هکله تر سره کېږي، که څه هم دوی پخپله په ناروېژي ژبه دومره ښې خبرې نشي کولای.

ورکتون هغو ماشومانو ته د ژبې د ښه پرمختګ بېلابېل امکانات برابروي، چې د بنوونځي پېلولو په عمرونو کې وي. کله چې ماشومان لوی شي او بنوونځي ته ځي، کېدای شي SFO او بېلابېلې تفريحي

بوختياوې لکه، فوټبال، ارکستر، نڅا، کلتوري ښوونځي او ورته شيان د ژبې او ټولنيز پرمختگ لپاره د ملاقات ښه ځايونه وي. مېنډې او پلرونه کولای شي خپل ماشومان و هڅوي، چې په يادو فعاليتونو کې برخه واخلي.

ورکتونونه مسؤليت لري، چې د مېنډو او پلرونو سره د نږدې همکارۍ له لارې په ورکتون کې د ماشوم د ژبې د پرمختگ لپاره آسانتياوې برابرې کړي. ورکتون د ورکتونونو د نصاب او دندو له مخې مکلفيت لري، چې د دې ملاتړ وکړي، چې ماشوم خپله مورنۍ ژبه وکاروي او په ورته وخت کې په فعاله توگه کار وکړي، چې په ناروېژي ژبه کې د ماشوم وړتيا پياوړې شي. مور او پلار د ورکتون له ښوونکي سره په دې اړه خبرې اترې کولای شي، چې ماشوم د ژبې د زده کړې هڅولو ته کومې اړتياوې لري، د بېلگې په توگه، ايا د دې امکانات شتون لري، چې په ورکتون کې يو دوه ژبې مرستندوی (ښوونکي) وگمارل شي او يا ورکتون نور ژبني تعليمي اقدامات پر لاره اچولای شي او که نه.

۸. د دې لامل (علت) څه کېدای شي، چې ماشوم په وړکتون کې خبرې نه کوي؟

هغه ماشومان چې یوه نوې ژبه زده کوي، له دې ژبې سره له بېلابېلو لارو تړاو لري. په داسې حال کې چې ځینې ماشومان په یوه نوې ژبه د کلمو او جملو په کارولو زیات وخت تېروي، ځینې وخت ان څو میاشتې، ځینې نور ماشومان یې سمدلاسه کاروي. کله چې ماشوم یو داسې وړکتون پېل کړي، چې هلته د ماشوم په مورنۍ ژبه خبرې نه کېږي، کېدای شي دا د ماشوم لپاره یو ستونزمن حالت وي. په داسې وخت کې په وړکتون کې له لویانو سره نږدې همکاري په ځانگړې توګه اړینه ده. که څه هم ماشوم په وړکتون کې له نورو ماشومانو او لویانو سره په ناروېژي ژبه خبرې نه کوي، مهمه ده چې پاملرنه وشي، چې ماشوم له نورو لارو خبرې وکړي، د بېلګې په توګه په اشارو، پېښو (تقلید) او د بدن د حرکاتو له لارې. که څه هم ماشوم په ناروېژي ژبه څه نه وايي، خو ټول وخت د نوې ژبې په هکله پوهه او مالومات راټولوي. د ځینو ماشومانو د ژبې پرمختګ کېدای شي د مختلفو لاملونو له کبله کمزوری وي او یا په ژبه کې کومه ستونزه ولري. په داسې حالت کې باید وړکتون او د ماشوم مور او پلار له یو بل سره همکاري وکړي، چې څرنګه کولای شي له ماشوم سره مرسته وکړي، د بېلګې په توګه له وړکتون څخه د باندې مرسته تر لاسه کول، تر څو د ماشوم ژبني پرمختګ و ارزوي او له ماشوم سره په کور او وړکتون کې د اړتیا وړ مرسته وکړي.

که څه هم ماشوم په وړکتون کې له نورو داسې ماشومانو او لویانو سره نه ویني، چې د ده په مورنۍ ژبه خبرې کوي، د ماشوم د څوژبني پرمختګ لپاره ګټوره (مثبته) ده، چې مورنۍ ژبه یې په رسمیت وپېژندل شي. کله چې میندې او پلرونه په وړکتون کې وي او هرکله ورته طبیعي وي، له خپل ماشوم سره په مورنۍ ژبه خبرې وکړي. د وړکتون هغه کارکوونکي، چې د ماشوم په مورنۍ ژبه نه پوهېږي، باید په ورته وخت کې د ماشوم له مورنۍ ژبې سره مثبته علاقه وښايي، د بېلګې په توګه، د ځینو کلمو، سندرو او قوانینو د زده کولو له لارې. دا د ماشوم د څوژبني پرمختګ لپاره ګټوره ده، چې په وړکتون کې داسې څوک وي، چې د ماشوم په مورنۍ ژبه پوهېږي.

۹. آیا په وړکتون کې باید له ماشوم سره په دوه ژبو مرسته وشي؟

د یو شمېر ماشومانو مورنۍ ژبه له ناروېژي پرته بله ژبه وي او ناروېژي د دویمې ژبې په توګه په وړکتون کې زده کوي. دا مهمه ده، چې د ماشومانو په خبرو ځان پوه کړل شي او هغوی ته وخت ورکړل

شي، چې خپل نظر څرگند کړي. وړکتون باید د ماشومانو ملاتړ وکړي، تر څو خپله مورنۍ ژبه وکاروي او په ورته وخت کې د ماشومانو د ناروېژي ژبې د وړتیا د لوړولو لپاره په فعاله توګه کار وکړي.

د ماشومانو د مورنۍ ژبې ملاتړ له بېلابېلو لارو کېدای شي، پرته له دې چې دا په پام کې ونیول شي، چې د وړکتون کارکوونکي د ماشوم په مورنۍ ژبه پوهېږي او که نه، خو د ګڼ شمېر ماشومانو لپاره مهمه ده چې په وړکتون کې په دوه و ژبو مرسته ترلاسه کړي. په وړکتون کې دوه ژبې کارکوونکي (پرسونل) ماشومانو او د ماشومانو مېندو او پلرونو ته د لاسوندونو لپاره مرسته کولای شي او د کور او وړکتون تر منځ د اړیکو وسیله کېدای شي. له داسې یو کارکوونکي سره یوځای، چې د ماشوم له مورنۍ ژبې سره بلد وي، ماشوم کولای شي په خبرو پوه شي او په وړکتون کې نور ماشومانو او لویان په خپلو خبرو پوه کړي. په دې توګه ماشوم د خپلې مورنۍ ژبې د پرمختګ لپاره ښه فرصت تر لاسه کوي او په ورته وخت کې د ناروېژي ژبې د پرمختګ لپاره مرسته ترلاسه کوي

۱۰. کله چې ماشوم ښوونځی پیلوي

د زیات شمېر ماشومانو او مېندو او پلرونو لپاره له وړکتون څخه ښوونځي ته تلل یو لوی بدلون وي. ښاروالیو ته سپارښتنه کېږي، چې د دې بدلون لپاره د همکارۍ جلا کړنلاره جوړه کړي او وړکتونونه باید په خپل کلني پلان کې له وړکتون څخه ښوونځي ته د لېږد پلانونو ته ځای ورکړي. په دې هکله مېندو او پلرونو ته په وړکتون یا ښاروالۍ کې مالومات ورکول کېږي.

د ځينو لغاتونو په اړه توضیحات

دویمه ژبه: هغه ژبه، چې ماشوم یې د خپلې مورنۍ ژبې تر څنګ په طبیعي توګه په خپل چاپیریال کې زده کوي.

د ډیره کیو (اکثریت) ژبه: هغه ژبه چې په یو هېواد کې پرې ډیره کې (اکثریت) خبرې کوي. په ناروې کې ناروېزي د اکثریت ژبه ده.

د لږکیو (اقلیت) ژبه: هغه ژبې چې په یو هېواد کې پرې یوه برخه وګړي خبرې کوي. په ناروې کې اصلي ژبې لکه، جنوبي سامي، لوله سامي، شمالي سامي او د اقلیتونو ملي ژبې لکه، کوین. سربیره پر دې، ځینې وګړي د کډوالو په ژبو، لکه پولنډي، سومالیایي، عربي، ترکی، ویتنامي، تیګرینیا او داسې نورو باندې خبرې کوي.

مورنۍ ژبه: زیات شمېر خلک وايي چې د یو چا مورنۍ ژبه هغه ده، چې لومړی یې زده کوي، هغه ژبه چې څوک پرې تر ټولو ښه پوهېږي یا هغه ژبه چې څوک یې هغه خپل هویت ګڼي. ځینې دا هم وايي چې دوی زیاتې مورنۍ ژبې لري او همدا څو ژبیتوب یې مورنۍ ژبه ده.

څو ژبیتوب: دا اصطلاح د دوه یا ګڼ ژبیتوب لپاره کارول کېږي؛ یانې ماشوم د مورنۍ ژبې تر څنګ په نورو ژبو هم تسلط لري.